

Spis treści

Przedmowa — Cywilizacja współczesna jako cywilizacja podróży i masowej turystyki	7
I. Podstawowe pojęcia i problemy turystyki edukacyjnej	11
II. Nauki humanistyczne i turystyka	17
1. Nauka czy nauki o turystyce?	17
2. Historia turystyki	20
3. Problemy psychologiczne w turystyce	24
4. Etyka turystyki	32
5. Prakseologia turystyki	38
6. Pedagogiczne problemy turystyki	45
7. Andragogiczne problemy turystyki	53
8. Ekonomia turystyki	60
9. Socjologia turystyki	62
III. Samokształceniowe i kulturotwórcze wartości turystyki w dziejach myśli społecznej i pedagogicznej	68
1. Historyczne ujęcie poglądów na temat podróżowania	68
IV. Kształtowanie dociekliwości poznawczej turystów	100
1. Wielowymiarowy charakter turystyki	100
2. Bezpośrednie poznawanie rzeczywistości w sytuacji turystycznej	102
3. Kształtowanie intelektualnej dociekliwości turystów	107
V. Turystyka i krajoznawstwo w wychowaniu humanistycznym	114
1. Edukacja krajoznawcza jako źródło wiedzy o tradycji uprawiania turystyki i jej związków z historią i kulturą narodową	114

2. Edukacja krajoznawcza jako przygotowywanie do samowychowania	117
VI. Turystyka jako czynnik przenikania kultur	119
VII. Turystyka w systemie kształcenia ustawicznego	129
VIII. Turystyka jako czynnik samokształcenia nauczycieli	136
1. Swoistość zawodu nauczycielskiego	136
2. Turystyka a samokształcenie i doskonalenie nauczycieli	140
3. Rozwój zainteresowań turystycznych	150
IX. Turystyka a samowychowanie	160
1. Pojęcie samowychowania w naukach humanistycznych	160
2. Swoistość andragogicznego rozumienia samowychowania	161
3. Istota turystyki w ujęciu andragogicznym	162
4. Swoistość turystyki edukacyjnej	162
5. Przygotowanie do samowychowania w procesie uczestnictwa turystycznego	166
6. Znaczenie aspiracji autokreacyjnych dla wartościowego uprawiania turystyki	170
7. Możliwości kształtowania charakteru w procesie uczestnictwa turystycznego	174
8. Wpływ turystyki edukacyjnej na rozwój intelektualny	181
9. Turystyka edukacyjna jako cenne doświadczenie społeczno-moralne	187
X. Właściwości turystyki jako przedmiotu badań andragogicznych	193
XI. Metody i techniki badań edukacyjnej funkcji turystyki	201
1. Metoda eksperymentu Uwagi wstępne	201
2. Metoda sondażu diagnostycznego	203
3. Techniki badawcze	203
4. Metoda monograficzna	208
5. Eksperyment	209
6. Metoda historyczno-porównawcza	210
7. Metoda indywidualnych przypadków	211
8. Metoda badań panelowych	212
XII. Warunki wdrażania dorobku nauk o turystyce do praktyki	216
Zakończenie	220
Bibliografia	223

Przedmowa

Cywilizacja współczesna jako cywilizacja podróży i masowej turystyki

Współczesna cywilizacja odznacza się przyspieszonym rozwojem nauki i techniki, nasileniem procesów demokratycznych oraz dążeniem do integracji kulturalnej i gospodarczej w wyniku postępu naukowo-technicznego (telewizja satelitarna, rozwój komunikacji lotniczej, eksperymenty kosmiczne, wprowadzenie komputerów w wielu dziedzinach życia człowieka, w tym i w procesach produkcyjnych itd.).

Inną cechą współczesnej cywilizacji jest lawinowy przyrost ludności. Już dziś żyje na Ziemi ponad 5 miliardów ludzi, a ich liczba przyrasta w postępie arytmetycznym (niedawno było nas 3 miliardy). Zwiększająca się liczba ludzi żyjących na naszej planecie rodzi problemy, które musi rozwiązać współczesna nauka (wyżywienie ludności, zapewnienie im mieszkań, pracy, warunków do rozwoju osobowości, dążenie do usunięcia dysproporcji między krajami ubogimi a krajami najbardziej uprzemysłowionymi).

Jedną z charakterystycznych cech obecnej cywilizacji jest także turystyka. Wynika to z tego, że współczesny rozwój komunikacji umożliwia szybkie, stosunkowo bezpieczne i wygodne podróżowanie i zwiedzanie świata.

Turystyka krajowa i zagraniczna staje się coraz bardziej elementem stylu życia współczesnego człowieka. Niektóre jej formy mogą zapobiegać w pewnym stopniu współczesnym chorobom cywilizacyjnym, łagodzić skutki procesu starzenia się. Rozwój i upowszechnianie turystyki we współczesnym świecie wiąże się nie tylko z coraz szerszą

dostępnością samochodu, ale przede wszystkim z tym, że zaspokaja ona wiele potrzeb ludzkich, rozbudzanych w wyniku rozwoju oświaty i kultury. Są to takie potrzeby, jak: chęć poznania świata, pielęgnowanie zdrowia, rekreacja, chęć doznania silnych wrażeń, zdobycia cennych doświadczeń kulturalnych itp.

We współczesnej cywilizacji operuje się w większym stopniu niż kiedykolwiek obrazem rzeczywistości (zdjęcia, albumy, filmy, obrazy telewizyjne). Jednak obraz bywa często tylko przybliżeniem lub swoistym odzwierciedleniem, niejako cieniem rzeczywistości, na ogół schematycznym i jednowymiarowym. Ani film, ani zdjęcie, np. bogatej flory i fauny, nie są w stanie przekazać tych cech, które mogą być odebrane węchem (zapach), dotykiem (cechy materialne przedmiotu), smakiem. Z tych względów autopsyjne, wielozmysłowe poznanie turystyczne uwalnia ludzi od namiastki, które są oferowane przez środki masowego przekazu, i umożliwia uzyskanie pełnej satysfakcji wynikającej z wielowymiarowego (intelektualnego i emocjonalnego) kontaktu ze światem.

Szkoła rozbudziła i budzi nieustannie u dzieci, młodzieży i dorosłych ciekawość świata, pragnienie przekraczania granic państwowych, narodowych, językowych, kulturowych, środowiskowych i geograficznych. Potrzeba poznawania świata owocuje w postaci aktywności turystycznej, manifestuje się w gromadzeniu środków finansowych przeznaczonych na podróż, wyraża się w przygotowaniu do udziału w wycieczkach, obozach czy wczasach, rozbudzona przez rodzinę, szkołę, książki podróżnicze, środki przekazu potrzeba poznawania świata powoduje, że turystyka staje się elementem składowym współczesnej cywilizacji.

Rozwój turystyki i jej wzrastanie w krajobraz współczesnego świata ma jeszcze inne przyczyny. Zwiedzanie innych krajów to szansa poznania interesujących ludzi i nawiązania z nimi kontaktów (nukowych, towarzyskich, gospodarczych, handlowych, emocjonalnych), to okazja do podpatrzenia nowych wzorów życia, odmiennych metod i technik pracy, urządzeń wewnątrz mieszkalnych, innych stylów architektonicznych, nowych rozwiązań problemów społecznych, demograficznych, rodzinnych i zawodowych. Osobisty kontakt turysty z innym krajobrazem, dziełem sztuki, środowiskiem pozwala na sprawdzenie zdolności do odczuwania, rozumienia i przeżywania sensu życia. Coraz większą rolę turystyki tłumaczy się charakterem współczesnej cywilizacji, w której dominuje wyspecjalizowana działalność zawodowa, kult

nauki i techniki, jednostronna racjonalizacja życia, dyscyplina i sprawna organizacja. Te cechy sprzyjają rozwojowi turystyki, która uwalnia człowieka od „tyranii codzienności”, od kłopotliwych problemów pracy, stresów rodzinnych, szarości życia, od zmęczenia obowiązkami, warunkami i trudami.

Dla wielu osób turystyka stanowi wielką szansę wyrwania się ze środowiska lokalnego, zobaczenia świata, zrealizowania marzeń o postawieniu stopy w miejscach sławnych i niezwykłych. Turystyka pozwala bowiem zrealizować pragnienia zetknięcia się z tym, co egzotyczne, nieznane, oryginalne, rzadko spotykane, poruszające wyobraźnię, wprowadzające człowieka w inny świat.

Turystyka we współczesnej cywilizacji zaspokaja także rozbudzoną przez rodzinę, szkołę i środki masowego przekazu potrzebę samorealizacji. Na wycieczce bowiem można sprawdzić swoje zdolności, siłę woli i charakteru, wierność zasadom moralnym, inteligencję, umiejętność radzenia sobie w nowych sytuacjach; można też nauczyć się tolerancji i obiektywizmu, dyscypliny i kultury współżycia w grupie turystycznej. Na wycieczce turysta ma okazję sprawdzenia, czy jest w stanie odrzucić podręcznikowe schematy i spojrzeć na rzeczywistość zwiedzanego kraju bez uprzedzeń. Właśnie wtedy można zweryfikować swoje zdolności do kierowania się takimi normami moralnymi, jak bezinteresowność, życzliwość, opiekuńczość, odpowiedzialność, obowiązkowość, odwaga, prawość, rzetelność i wreszcie przyjaźń.

Turystyka kryje w sobie możliwości uczenia ludzi zwalczania stresów, wynikających z cywilizacyjnych zagrożeń. Współczesna cywilizacja wymaga olbrzymiej wiedzy i dyscypliny w posługiwaniu się różnymi urządzeniami technicznymi, nie zawsze na miarę zdolności przeciętnego człowieka. Turystyka stwarza możliwość życia „na luzie”¹), bez trosk i kłopotów codziennych, uczy odnajdywania przyjemności w powrocie do przyrody, w wykonywaniu najprostszych czynności np. rozpalanie ogniska, łowienie ryb, rozpinanie namiotu).

Doświadczenie turystyczne pełni też ważną funkcję w procesie kształtowania się światopoglądu. Szczególnie turystyka zagraniczna wywiera ogromny wpływ na przeobrażenia (czasem przełomowe) światopoglądowe tak młodzieży, jak i dorosłych.

¹ Badani przeze mnie nauczyciele-turyści podkreślali to wyjątkowo często.

W naukowo-technicznej i demokratycznej cywilizacji współczesnych społeczeństw turystyka pełni także rolę intelektualnej „busoli”, orientującej człowieka we współczesnej rzeczywistości. Dzięki niej realnego znaczenia nabierają takie pojęcia, jak: różny standard życia, nowoczesna organizacja pracy, relikty kulturowe, różnice między systemami społeczno-politycznymi, degradacja środowiska naturalnego. Ze wszystkimi tymi problemami i pojęciami spotykamy się w sytuacjach turystycznych. Turystyka przerzuciła pomost między współczesną kulturą, gospodarką i cywilizacją różnych krajów świata. Dzięki niej świat przestaje być dla ludzi zbiorem abstrakcyjnych pojęć, wyobrażeń i danych statystycznych, a staje się konkretną, wymierną rzeczywistością, realnym doświadczeniem, problemem do przemyślenia i do rozwiązania.

Szczególna rola turystyki polega na intelektualnej aktywizacji ludzi. Zetknięcie się z przykładami bogactwa i nędzy, wysokiej kultury, moralnej i prymitywu, konserwatyzmu i nowoczesności, tolerancji i fanatyzmu, piękna i brzydoty, rozmachu budownictwa i zacofania, miłości do ludzi i terroryzmu — skłania turystę do szukania odpowiedzi na pytania o przyczyny i skutki takiego stanu rzeczy.

Turystyka jest doświadczeniem poznawczym, emocjonalnym, estetycznym, społecznym i moralnym, dzięki któremu ludzie mogą obiektywniej oceniać postępowanie swoje i innych, lepiej programować działalność społeczną i życie osobiste i racjonalniej rozwiązywać problemy ogólne i lokalne. Dzięki turystyce człowiek staje się uczestnikiem kultury i cywilizacji ogólnoludzkiej, jest w stanie korzystać z jej owoców, może kształtować świadomie te cechy swojej osobowości, które stanowią o jego wyzwaniu się. Ruch turystyczny sprzyja twórczemu działaniu, opartemu na dorobku współczesnej cywilizacji, łączącemu dobro indywidualne i społeczne, tradycję i nowoczesność. Zwiedzanie świata pozwala człowiekowi ogarnąć te problemy współczesnej cywilizacji, których rozwiązanie wiąże się z dalszym postępem społecznym i moralnym — zachowanie pokoju, ocalenie środowiska naturalnego i zdolności człowieka do rozwoju.